



MAREK MATKOWSKI
Instytut Psychologii UAM
Poznań

TEST PRZYMIOTNIKÓW JAKO NARZĘDZIE DO BADANIA STRUKTURY POTRZEB JEDNOSTKI

Stan zaplecza metodycznego diagnostyki psychologicznej w Polsce jest od wielu lat przedmiotem ostrej krytyki, tak ze strony psychologów praktyków, jak i teoretyków. Dostępne w praktyce narzędzia psychometryczne są często przestarzałymi adaptacjami przestarzałych metod (por. Skala Wechslera—Bellevue, Skala Bineta—Termana itd.), przy czym w wielu przypadkach nieznane jest źródło ich pochodzenia¹. Wobec szeregu funkcjonujących w praktyce metod rutynowo wysuwany zarzutem jest brak normalizacji oraz danych dotyczących trafności metody w odniesieniu do badanej populacji². Ogranicza to poważnie walory stosowanych narzędzi, a w krańcowych przypadkach sprawia, że uzyskiwane wyniki stają się swego rodzaju „materiałem projekcyjnym”, na podstawie którego klinicysta formułuje i werbalizuje wnioski płynące z obserwacji badanego w sytuacji testowej.

Dobłą ilustracją zasygnalizowanych wyżej problemów mogą być trudności, na jakie natknął się autor tego artykułu przy próbie wykorzystania do pracy badawczej Testu Przymiotników (ACL) H. G. Gougha i A. B. Heilbruna, trudności, które w konsekwencji doprowadziły go do skonstruowania praktycznie nowego narzędzia.

¹ Pomoce do testów wykonywane są często domowym sposobem lub też w różnych zakładach rzemieślniczych, przy czym poziom ich wykonania nierzadko w rażący sposób odbiega od założonych standardów. Podobnie rzecz ma się z technikami kwestionariuszowymi. Odpisywane po wielokroć od „starszych kolegów” wersje kwestionariuszy obarczone są nierzadko pomyłkami, tak że produkt otrzymywany na końcu łańcucha przekazu może pod wieloma względami różnić się od oryginału (por. załącznik 2).

² Por. Sprawozdanie z konferencji: „Narzędzia diagnozy w praktyce psychologicznej”, „Nowiny Psychologiczne”, 1983, 2.

ierwsze prace nad Testem Przymiotników (ACL) podjął u schyłku zterdziestych Harrison G. Gough, profesor psychologii na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley. W 1952 r. przedstawił on listę 300 przymiotników, która — zgodnie z jego sugestiami — służyć miała członkom onelu leczniczego do oceny niektórych aspektów osobowości pacjenta. W późniejszych latach, opierając się na danych empirycznych, Gough drębnił spośród owych 300 przymiotników kilka „wiązek” odnoszących się do takich zmiennych psychologicznych, jak: stopień zaufania do samego, poziom samokontroli, labilność, czy wreszcie poziom psychologicznego przystosowania. Z przymiotników wchodzących do wydziałów „wiązek” utworzył następnie skale do pomiaru tych zmiennych³ (Gough, Heilbrun, 1965).

W latach 1958—1961 do pracy nad Testem Przymiotników (ACL) włączył się Alfred B. Heilbrun, psycholog związany z Uniwersytetem Stanowym w Iowie, i jemu też zawdzięczamy 17 nowych skal⁴.

W ostatecznej wersji Test Przymiotników (ACL) składa się z 300 przymiotników uporządkowanych w 24 skale. Dokładną ich listę wraz z krótkim opisem treści skal przedstawiono w załączniku 1.

Pierwszych 8 skal zawiera ogólne informacje o osobie badanej, 15 następnych pozwala na określenie osobowościowych korelatów określonych potrzeb psychicznych, ostatnia zaś mierzy stopień gotowości badanej osoby do szukania pomocy psychologicznej. Skale 1—8 oraz skala 24 (patrz załącznik 1) zostały skonstruowane na bazie empirycznej; skale 9—23 (tzw. skale potrzeb) są skalami teoretycznymi. Przy ich konstrukcji Heilbrun oparł się na Murray'owskiej koncepcji potrzeb psychicznych, zakładając równocześnie, że ze sposobu i rodzaju ujawnianych cech można wnioskować pośrednio o nasileniu określonych potrzeb psychicznych. Przymiotniki do poszczególnych skal były dobierane przez 19 studentów trzecich lat psychologii. Kierując się dostarczonymi im opisami potrzeb⁵, oceniali oni, czy dany przymiotnik koreluje silnie (dodatnio lub ujemnie) z określoną potrzebą, czy też nie. O włączeniu przymiotnika do skali decydowała zgodna ocena co najmniej 9 spośród 19 osób sędziujących. Zaproponowana przez Gougha i Heilbruna metoda ma szereg niezaprzeczalnych zalet. Przede wszystkim jest ona prosta i zrozumiała dla

³ Gough podał klucze, normy oraz psychologiczną interpretację takich skal, jak: „Całkowita liczba przymiotników”, „Liczba przymiotników pozytywnych”, „Liczba przymiotników negatywnych”, „Zaufanie do siebie samego”, „Samokontrola”, „Labilność” oraz „Poziom przystosowania psychologicznego”.

⁴ Chodzi tu o tzw. skale potrzeb (tzn. skale 9—23, patrz załącznik 1), a także o skale: „Nastawienie obronne” i „Gotowość do poddania się poradnictwu”.

⁵ Przy opisie potrzeb Heilbrun wykorzystał opisy opracowane przez Edwarda B. Teller'a.

większości badanych, niezależnie — oczywiście w pewnych granicach — od poziomu ich inteligencji i wykształcenia⁶. Wypełnienie testu zajmuje przeciętnie 15—20 minut, nie jest więc męczące dla pacjentów, natomiast uzyskany materiał pozwala na wyciągnięcie wniosków o wielu istotnych aspektach funkcjonowania badanej osoby. Sama procedura badania wzbudza stosunkowo niewiele lęku i oporu, gdyż, na co słusznie zwraca uwagę Płużek, „ocena samego siebie, wyrażona za pomocą przymiotników, jest najbardziej naturalnym sposobem mówienia o sobie, bowiem w mowie potocznej używamy przymiotników na określenie siebie czy osobowości innych ludzi” (Płużek, 1978, s. 66).

Zgodnie z sugestiami twórców testu zasięg jego stosowania jest bardzo szeroki, ograniczony, praktycznie rzecz biorąc, jedynie pomysłowością badacza. Wśród wielu możliwych zastosowań Gough i Heilbrun wymieniają m.in.: badanie realnego i idealnego obrazu siebie, studia nad osobowościami postaci historycznych, określanie specyficznych cech wybranych aglomeracji miejskich, oceny nowych produktów rynkowych itp. (Gough, Heilbrun, 1965).

Już choćby te szkicowo zarysowane zalety Testu Przymiotników (ACL) zachęcać mogą do udostępnienia go psychologom polskim, jednakże trzeba zdać sobie sprawę, że adaptacja testu tego typu nastręcza szereg poważnych trudności. Najtrudniejszym etapem prac adaptacyjnych jest takie przetłumaczenie przymiotników, aby zachować nie tylko ich sens, ale i odcień emocjonalny (aspekt ewaluacyjny). Zadanie to jest tym bardziej trudne, że brak jest możliwości przybliżenia znaczenia danego przymiotnika poprzez odwołanie się do kontekstu, w którym został on umieszczony (możliwość taka istnieje np. przy kwestionariuszach typu MMPI).

Aby zilustrować wspomniane wyżej trudności, przytoczę dwa przykłady. W jednej z wersji tłumaczeń (tłumaczenie Z. Płużek, por. załącznik 2) przymiotnik „aggressive” został przetłumaczony jako „agresywny”, przymiotnik zaś „sexy” jako „lubieżny”. Zdaniem Zawadzkiego, w kulturze anglosaskiej przymiotnik „aggressive” oznacza raczej: „energiczny, pełen inicjatywy, przedsiębiorczy” niż: „atakujący, zamierzający zranić kogoś” (Zawadzki, 1970, s. 41). Argumentem przemawiającym za przyjęciem takiego właśnie znaczenia może być fakt, iż w oryginalnej wersji testu przymiotnika „aggressive” nie zaliczono do skali „Liczba przymiotników negatywnych”, uznano go natomiast diagnostycznym dla takich skal, jak: „Zaufanie do siebie samego”, „Potrzeba osiągnąć”, „Potrzeba dominacji”, czy wreszcie „Potrzeba autonomii”. Z kolei trudno też zgodzić się z równoważnością znaczeniową przymiotników „sexy” i „lubieżny”. W *Małym słowniku języka polskiego* pod hasłem „lubieżny”

⁶ Tę względną niezależność uzyskano dzięki zastosowaniu przez Gougha i Heilbruna 4 różnych tablic do przeliczania wyników surowych na wyniki standaryzowane. Podstawą do wyboru właściwej tablicy jest liczba przymiotników użytych przez badanego do opisu siebie.

znajdujemy: „zmysłowy, rozpustny, sprośny”. Gdyby założyć, że przymiotnik „sexy” ma takie właśnie znaczenie, to można by oczekiwać, że będzie on włączony do skali „Liczba przymiotników negatywnych”. Tymczasem w oryginale przymiotnik ten uznano za diagnostyczny jedynie dla skali „Potrzeba kontaktów heteroseksualnych”. W tej sytuacji bardziej prawidłowe wydaje się tłumaczenie go jako: „seksowny”, „z seksem”, które to znaczenia podano w *Wielkim słowniku angielsko-polskim* Stanisławskiego (wyd. IV, 1982).

Wydawać by się mogło, że przedstawione wyżej powody uzasadniały konieczność zastosowania do tłumaczenia testu takiej procedury translacyjnej, która zapewniłaby maksymalną ekwiwalentność tłumaczenia względem oryginału⁷. Niestety przy adaptacji Testu Przymiotników (ACL) warunek ten nie został spełniony i stąd też nic dziwnego, że cztery jego wersje będące w posiadaniu autora tego tekstu różnią się między sobą w 61 (na 300!) miejscach. Niektóre z tych różnic można by wytłumaczyć błędami przy przepisywaniu (np. „zawsze ma czas” — „zawsze na czas”, „postępowy” — „podstępny”, „niezawodny” — „niezadowolony” itp.; por. przypis 1), inne jednak wyraźnie wiążą się z różnymi preferencjami lingwistycznymi osób tłumaczących (np. „rozważny” — „poważny” — „uważny”, „lubieżny” — „erotycznie atrakcyjny”, „pochlebca” — „chwalący się”, „nieugięty” — „sztywny”, „pilny” — „pracowity” itp.⁸).

Z tego wynika, że w różnych ośrodkach w kraju pod nazwą „Test Przymiotników (ACL) Gougha i Heilbruna” pacjenci otrzymują bardzo różne zestawy przymiotników. Nie byłoby w tym może jeszcze nic naganego (poza nieuprawnionym używaniem nazwy), gdyby uzyskiwane wyniki były traktowane li tylko jakościowo, tzn. jako jedna z form samoopisu, przy użyciu narzuconego przez badającego zestawu określeń. Niestety w praktyce — a i nie tylko w praktyce — dość powszechnie traktuje się omawiane narzędzie w sposób psychometryczny, wykorzystując do obliczania wyników amerykańskie klucze i amerykańskie normy (te same klucze i normy do znacznie różniących się list przymiotników!). Oczywiście, postępując w ten sposób można w efekcie otrzymać „profil osobowości” badanego, trzeba jednak zdawać sobie sprawę z tego, że profil ten jest nieinterpretowalny.

Niezaprzeczalne walory Testu Przymiotników (ACL) w połączeniu z krytycznym stosunkiem do używanych pod tą nazwą narzędzi skłoniły autora do podjęcia próby skonstruowania (a właściwiej: zrekonstruowania) testu opartego całkowicie na pomysle Gougha i Heilbruna i bazującego na jednej z używanych już list przymiotników.

⁷ Nawet perfekcyjna znajomość obu języków przez tłumacza nie gwarantuje jeszcze poprawności tłumaczenia (por. Pawłowska, 1981).

⁸ Dokładny wykaz używanych w Polsce tłumaczeń testu wraz z wyszczególnieniem różnic między nimi przedstawiono w załączniku 2.

Przyjęto, że punktem wyjścia do konstrukcji testu będzie lista 300 przymiotników funkcjonująca do tej pory pod nazwą: „Test Przymiotnikowy (ACL) H. G. Gougha i A. B. Heilbruna w autoryzowanym i uzgodnionym z autorem przekładzie Zenomeny Płużek”. Powodem tej decyzji było z jednej strony przekonanie, że zamieszczone na liście przymiotniki dotyczą wystarczająco szerokiego wachlarza cech i zachowań, z drugiej zaś strony — chęć umożliwienia tym osobom, które dotychczas posługiwały się tą listą przymiotników, dalszego korzystania z niej. Przy opracowywaniu skal postanowiono wykorzystać procedurę zastosowaną przez Gougha i Heilbruna do konstrukcji skal Testu Przymiotników (ACL) (Gough, Heilbrun, 1965).

KONSTRUKCJA SKAL⁹

Listę 300 przymiotników przedstawiono 19 doświadczonym psychologom klinicznym wraz z opisem potrzeb¹⁰, a następnie poproszono ich o przypisanie poszczególnych przymiotników do określonych potrzeb. Przymiotniki, które uzyskały zgodną ocenę (+ lub -; por. opis procedury Gougha i Heilbruna w tekście) co najmniej 9 osób, były traktowane dalej jako przymiotniki diagnostyczne dla danej skali¹¹.

Podobnie jak to miało miejsce u Gougha i Heilbruna, przymiotniki świadczące o występowaniu danej potrzeby punktowane są +1, przymiotniki zaś jej występowaniu zaprzeczające — -1. Dla przykładu, w odniesieniu do skali „Potrzeba agresji” przymiotnik „agresywny” ma wartość +1, podczas gdy przymiotnik „łagodny” — -1.

Wynik surowy w skali jest sumą algebraiczną wybranych przez badanego przymiotników, diagnostycznych dla danej skali. Dzięki dokładnemu powtórzeniu przy rekonstrukcji skal potrzeb procedury Gougha i Heilbruna, przy interpretacji wyników testu można w dalszym ciągu posługiwać się oryginalnym, napisanym przez nich podręcznikiem do Testu Przymiotników (ACL), a dokładniej tą jego częścią, która zawiera interpretację wyników w poszczególnych skalach (Gough, Heilbrun, 1965; por. też Płużek, 1978).

⁹ Podjęte prace dotyczyły skal: „Całkowita liczba przymiotników”, „Nastawienie obronne” oraz 15 tzw. skal potrzeb (w oryginalnej wersji skal: 1,2 oraz 9—23; por. załącznik 1), a także nowej, opracowanej prze autora Skali Samoakceptacji (S-ac, por. załącznik 3).

¹⁰ Do opisu zmiennych tworzących skale potrzeb wykorzystano — analogicznie jak to zrobił Heilbrun — opisy potrzeb przedstawione przez Edwardsa w jego Skali Upodobań Osobistych (Edwards, 1954). Przy opisie zawartości treściowej Skali Samoakceptacji wykorzystano charakterystyki osób w pełni akceptujących siebie, znajdujące się w pracach Masłowa i Rogersa (Masłow, 1970; Rogers, 1961).

¹¹ Osoby zainteresowane mogą uzyskać nowe klucze do skal bezpośrednio u autora.

NORMALIZACJA TESTU

A. CHARAKTERYSTYKA PRÓBY NORMALIZACYJNEJ

Podstawą do sporządzenia norm były arkusze odpowiedzi 436 kobiet i 318 mężczyzn w wieku od 17 do 25 lat, uzyskane przy użyciu następującej instrukcji: „Zaznacz na otrzymanym arkuszu odpowiedzi te przymiotniki, które opisują Ciebie takim, jakim jesteś. Staraj się być szczerzy i opisz siebie takiego, jakim jesteś naprawdę, w swoich dobrych i złych, słabych i mocnych stronach. Opisz siebie takim, jakim jesteś teraz, a nie takim, jakim chciałbyś być”.

Dokładną charakterystykę próby normalizacyjnej przedstawiają tabele 1 i 2.

Tabela 1. Wiek

Osoby badane		Wiek									
		17	18	19	20	21	22	23	24	25	N
Kobiety	N	43	128	22	54	57	36	60	24	12	436
	%	9,9	29,4	5,0	12,4	13,1	8,3	13,8	5,5	2,8	
Mężczyźni	N	19	47	80	21	37	43	36	23	12	318
	%	6,0	14,8	25,2	6,6	11,6	13,5	11,3	7,2	3,8	

Tabela 2. Wykształcenie

Osoby badane		Grupy						
		1	2	3	4	5	6	7
Kobiety	N	130	80	33	139	27	—	27
	%	30,0	18,3	7,6	31,9	6,2	—	6,2
Mężczyźni	N	54	—	36	109	27	36	56
	%	17,0	—	11,3	34,3	8,5	11,3	17,6

1 — uniwersytet, 2 — akademia medyczna, 3 — liceum ogólnokształcące, 4 — liceum medyczne (kobiety) i technikum mechaniczne (mężczyźni), 5 — akademia rolnicza, 6 — politechnika, 7 — inne.

B. OBLICZANIE NORM

Badani w próbie normalizacyjnej znacznie różnili się między sobą pod względem liczby przymiotników użytych do opisu własnej osoby. Ilustruje to tabela 3.

Jak pisze Gough, tendencja do wybierania mniejszej lub większej liczby przymiotników do opisu własnej osoby jest z jednej strony wskaźnikiem pewnych predyspozycji osobowościowych (stąd też skala „Całkowita liczba przymiotników”), z drugiej jednak strony stanowi artefakt zafałszowujący wyniki w skalach. W celu zniwelowania jego wpływu, dla zmiennej „liczba użytych przymiotników” (LP) obliczono — podobnie jak to zrobili Gough i Heilbrun — odchylenie ćwiartkowe, a następnie określono wartości kwartyli. Na podstawie kwartyli ustalono cztery przedziały (kategorie) wartości LP, dla których to przedziałów obliczono

Tabela 3. Całkowita liczba przymiotników

Osoby badane	M	SD	Rozpiętość	N
Kobiety	74.86 (91.18)	28.29 (30.86)	17—180 (21—225)	436 (642)
Mężczyźni	74.34 (99.05)	32.87 (38.35)	19—189 (13—298)	318 (1364)

W nawiasach podano analogiczne wyniki uzyskane przez Gougha i Heilbruna na próbie amerykańskiej. Źródło: Gough, Heilbrun, 1965, s. 5¹²).

niezależnie normy. Tak więc, w zależności od liczby przymiotników użytych przez badanego do opisu siebie, jego protokół zostaje zaliczony do jednej z czterech kategorii (A, B, C, D), co stanowi podstawę wyboru odpowiedniej tabeli norm. Ustalone granice kategorii przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Granice kategorii

Kategoria	Liczba użytych przymiotników	
	kobiety	mężczyźni
A	1—54 (1—78)	1—47 (1—75)
B	55—72 (79—98)	48—70 (76—95)
C	73—94 (99—119)	71—97 (96—121)
D	95—300 (120—300)	98—300 (122—300)

Wyniki w nawiasach przedstawiają analogiczne granice przedziałów ustalonych przez Gougha i Heilbruna na podstawie ich próby normalizacyjnej¹³.

Ze względu na to, iż przytoczenie kompletnych tabel norm zabrałoby zbyt dużo miejsca, w tabeli 5 podano jedynie uzyskane wartości średnich i odchylenia standardowego dla wszystkich skal, w poszczególnych kategoriach¹⁴.

¹² Na uwagę zasługuje fakt, że wartości średnie oraz rozpiętość wyników są w próbie amerykańskiej znacznie większe. Również i to przemawia za tym, że tłumaczenie „zatarło” szereg bardzo istotnych niuansów językowych.

¹³ Warto zwrócić uwagę na fakt, że uzyskane wartości graniczne kategorii znacznie różnią się od tych, które ustalili Gough i Heilbrun. Niezależnie od innych, poważniejszych merytorycznie przyczyn, również i to stawia pod znakiem zapytania sensowność korzystania z norm amerykańskich.

¹⁴ Czytelnik może sam przeliczyć wyniki surowe na wyniki standaryzowane według wzoru:

$$T = 50 + \frac{10(X_i - M)}{SD},$$

gdzie: X_i — wynik surowy, M — średnia, SD — odchylenie standardowe.

Tabela 5. Średnie i odchylenia standardowe skal testu przymiotników

Nazwa skali	Kobiety		Mężczyźni	
	M	SD	M	SD
Kategoria A				
Nastawienie obronne	7.3182	5.6665	10.141	6.5737
P. osiągnięć	4.9091	4.5404	4.5128	4.5548
P. dominacji	2.1273	4.3200	2.5256	3.8401
P. wytrwałości	3.0273	3.8180	2.3846	3.7563
P. porządku	3.3727	4.7407	2.8077	4.6600
P. rozum. siebie i innych	9.2364	4.7078	7.4487	4.4769
P. opiekowania się innymi	10.945	5.6986	6.0513	6.3592
P. afiliacji	3.8455	3.3351	3.1026	3.2657
P. kont. heteroseks.	10.218	5.2974	7.3333	5.1083
P. uzewnętrzniania się	1.5000	3.3558	2.1667	3.1475
P. autonomii	1.0636	3.3518	2.5000	2.7810
P. agresji	-2.5364	4.8248	-0.8076	5.1775
P. zmian	4.3182	4.2338	4.3077	3.8149
P. dozn. opieki i oparcia	8.8818	4.2312	4.4183	5.0644
P. poniżania się	3.2636	4.5447	1.1282	3.8725
P. uległości	8.2000	4.1460	5.4359	4.1921
Skala samoakceptacji	4.6636	3.0838	3.9103	3.0288
Kategoria B				
Nastawienie obronne	12.731	8.3270	19.037	8.6488
P. osiągnięć	8.3704	6.9223	10.622	7.2156
P. dominacji	4.1759	6.7743	5.7683	6.0006
P. wytrwałości	5.8704	6.1978	6.5854	6.5413
P. porządku	6.1111	7.4135	7.0732	7.2806
P. rozum. siebie i innych	14.083	5.9376	13.622	5.9289
P. opiekowania się innymi	16.407	8.9234	12.037	7.3307
P. afiliacji	6.0926	4.2372	5.0122	4.0292
P. kont. heteroseks.	15.556	7.2876	12.622	6.2453
P. uzewnętrzniania się	2.4444	4.0840	3.0610	4.2640
P. autonomii	2.7870	5.1284	5.7317	5.2589
P. agresji	-3.1759	7.8154	-1.7561	6.4646
P. zmian	7.5833	6.3718	8.3780	5.1631
P. dozn. opieki i oparcia	12.917	6.3144	7.7195	5.2921
P. poniżania się	4.2685	7.3135	1.5732	6.1585
P. uległości	11.685	5.8528	9.6707	5.0870
Skala samoakceptacji	7.0648	4.2805	7.1951	3.7955
Kategoria C				
Nastawienie obronne	17.815	10.367	27.439	9.1329
P. osiągnięć	12.972	8.1624	14.866	6.7564
P. dominacji	6.8704	8.3968	8.1463	6.4485
P. wytrwałości	8.6019	6.2337	9.1098	5.7133
P. porządku	8.0278	7.7272	9.5122	7.8524
P. rozum. siebie i innych	18.509	6.6198	20.012	5.8889
P. opiekowania się innymi	20.380	8.9732	19.915	8.7506
P. afiliacji	7.7222	5.3000	7.7073	4.5283

Nazwa skali	Kobiety		Mężczyźni	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
P. kont. heteroseks.	18.935	8.4713	18.976	7.8865
P. uzewnętrzniania się	3.5926	4.2184	3.9512	4.6025
P. autonomii	5.0741	6.2498	7.3780	5.4152
P. agresji	—3.5741	8.1197	—3.9878	6.4798
P. zmian	10.685	8.1397	12.427	6.9567
P. dozn. opieki i oparcia	15.491	6.6494	13.293	6.6824
P. poniżania się	4.3241	8.7262	2.6098	7.3093
P. uległości	14.583	5.7634	13.683	5.4021
Skala samoakceptacji	8.8796	5.3838	9.8902	4.1663
Kategoria D				
Nastawienie obronne	23.427	10.855	33.737	13.912
P. osiągnięć	17.909	9.9913	18.697	10.746
P. dominacji	10.445	9.8861	10.316	10.274
P. wytrwałości	10.664	8.0722	10.421	8.2369
P. porządku	10.291	9.2164	10.526	9.4720
P. rozum. siebie i innych	22.264	8.0829	23.092	9.5166
P. opiekowania się innymi	23.991	10.374	21.026	12.700
P. afiliacji	10.200	4.9859	9.6974	6.0222
P. kont. heteroseks.	24.018	8.5144	22.776	10.071
P. uzewnętrzniania się	7.9636	5.8324	8.5000	5.7260
P. autonomii	9.2273	7.9996	10.645	8.0576
P. agresji	—1.6364	9.2803	—1.5395	10.066
P. zmian	15.818	8.9239	16.316	9.9481
P. dozn. opieki i oparcia	16.600	7.9184	13.921	8.0710
P. poniżania się	3.6364	9.7140	3.2500	10.137
P. uległości	16.100	6.9585	15.237	6.6370
Skala samoakceptacji	11.700	5.1821	11.816	6.3049

RZETELNOŚĆ TESTU

W celu ustalenia rzetelności opracowanego narzędzia posłużono się dwoma metodami:

1. metodą powtarzania testu (test — retest),
2. metodą Kudera—Richardsona ($K-R$ 20).

W pierwszym przypadku grupę 124 osób przebadano dwukrotnie, w odstępie tygodniowym, przy użyciu testu przymiotników, a następnie obliczono współczynniki korelacji między odpowiadającymi sobie skalami (r -Pearsona). Uzyskane wyniki przedstawia tabela 6. Przytoczone w niej wyniki świadczą o zadowalającej stałości narzędzia w odniesieniu do wszystkich skal.

Tabela 6. Test — retest

Nazwa skali	r_{tt}	r_{tt}
Całkowita liczba przymiotników	0.86	(0.62)
Nastawienie obronne	0.91	(0.62)
P. osiągnięć	0.90	(0.73)
P. dominacji	0.88	(0.94)
P. wytrwałości	0.90	(0.81)
P. porządku	0.91	(0.64)
P. rozum. siebie i innych	0.89	(0.74)
P. opiekowania się innymi	0.90	(0.87)
P. afiliacji	0.88	(0.80)
P. kontaktów heteroseks.	0.91	(0.61)
P. uzewnętrzniania się	0.82	(0.82)
P. autonomii	0.84	(0.72)
P. agresji	0.86	(0.80)
P. zmian	0.88	(0.71)
P. dozn. opieki i oparcia	0.83	(0.21)
P. poniżania się	0.86	(0.81)
P. uległości	0.86	(0.58)
Skala samoakceptacji	0.83	—

W nawiasach przedstawiono dane dotyczące stałości testu w jego dotychczas używanej postaci uzyskane przez J. Nowaka (1974).

Tabela 7. Homogeniczność skal

Nazwa skali	r_{tt}	
	kobiety	męż- czyźni
Nastawienie obronne	0.910	0.928
P. osiągnięć	0.885	0.884
P. dominacji	0.825	0.806
P. wytrwałości	0.821	0.827
P. rozum. siebie i innych	0.855	0.877
P. opiekowania się innymi	0.860	0.872
P. afiliacji	0.777	0.772
P. kont. heteroseks.	0.864	0.876
P. uzewnętrzniania się	0.701	0.702
P. autonomii	0.798	0.764
P. agresji	0.959	0.943
P. zmian	0.849	0.845
P. dozn. opieki i oparcia	0.784	0.781
P. poniżania się	0.760	0.786
P. uległości	0.811	0.813
Skala samoakceptacji	0.761	0.766

Kolejnym etapem sprawdzania rzetelności testu było badanie homogeniczności jego skal według wzoru Kudera—Richardsona ($K-R$ 20). Uzyskane wyniki przedstawiono w tabeli 7. Pozwalają one stwierdzić, że przymiotniki przypisane przez osoby sędziujące do poszczególnych skal wiążą się w obrębie poszczególnych skal z tym samym zakresem treściowym, a co za tym idzie, że utworzone z nich skale są w zadowalającym stopniu homogeniczne.

TRAFNOŚĆ TESTU

Istotnym problemem w przypadku wszystkich narzędzi psychometrycznych jest określenie ich trafności, czyli stopnia, w jakim mierzą „rzeczywiście i bezpośrednio te cechy, dla pomiaru których zostały skonstruowane” (Magnusson, 1981, s. 182).

W celu sprawdzenia trafności testu przymiotników przebadano nim grupę 139 uczennic liceum medycznego¹⁵, a następnie porównano uzyskane przez nie wyniki z wynikami 297 kobiet (grupę tę tworzyły uczennice liceum ogólnokształcącego i studentki szkół wyższych). Zgodnie z danymi zawartymi w literaturze oczekiwano, że uczennice liceum medycznego uzyskają wyższe wyniki w skalach wiążących się z poczuciem pewności siebie, zrównoważeniem, wpływem na innych ludzi, a także z uspołecznieniem, dojrzałością i odpowiedzialnością (Motyka i in., 1980). Uzyskane wyniki przedstawia tabela 8. Z przedstawionych w niej danych wynika, że istotne różnice między badnymi grupami dotyczą sześciu skal: „Nastawienie obronne”, „Potrzeba dominacji”, „Potrzeba afiliacji”, „Potrzeba kontaktów heteroseksualnych”, „Potrzeba agresji” i „Potrzeba ponizania się”. Wyniki te sugerują, że uczennice liceum medycznego są bardziej w porównaniu z grupą kontrolną, pewne siebie, stanowcze, zmierzające do wytkniętego celu (silniejsza potrzeba dominacji i słabsza potrzeba ponizania się, przy dobrze funkcjonujących mechanizmach obronnych), dążące do częstszych kontaktów interpersonalnych, swobodnie czujące się w sytuacjach społecznych (silniejsza potrzeba afiliacji i kontaktów heteroseksualnych), układające swoje stosunki z ludźmi raczej na płaszczyźnie współpracy niż agresywnej rywalizacji (niska potrzeba agresji). Wyniki te, zgodne z wynikami innych badań nad osobowością pielęgniarek (badań, prowadzonych przy użyciu innych metod), przemawiają za trafnością Testu Przymiotników.

Obok trafności „klasycznych” skal Testu Przymiotników przedmiotem badania była również trafność utworzonej przez autora Skali Samoakceptacji ($S-ac$). Opierając się na sugestiiach wielu badaczy mówiących o niskim poziomie samoakceptacji u pacjentów z nerwicą (por. Kępiński,

¹⁵ Za pomoc okazaną przy przeprowadzeniu tej części badań chciałbym w tym miejscu serdecznie podziękować dr. Andrzejowi Kobusowi z Kliniki Psychiatrycznej AM w Poznaniu.

Tabela 8. Istotność różnic między średnimi (M_1-M_2)

Nazwa skali	Uczennice	Reszta	Test t	p ($df = 434$)
	LM	kobiet	dla	
	M_1	M_2	M_1-M_2	
Nastawienie obronne	21.137	18.347	2.206	0.05
P. osiągnięć	11.266	10.939	0.350	n.i.
P. dominacji	6.784	4.498	2.848	0.01
P. wytrwałości	7.245	7.063	0.427	n.i.
P. porządku	7.403	7.101	0.372	n.i.
P. rozum. siebie i innych	15.540	16.246	-0.850	n.i.
P. opiekowania się	18.252	17.774	0.468	n.i.
P. afiliacji	8.137	6.418	3.3333	0.001
P. kont. heteroseks.	18.676	16.481	2.380	0.02
P. uzewnętrzniania się	3.453	4.084	1.205	n.i.
P. autonomii	4.647	4.495	0.223	n.i.
P. agresji	-3.928	-2.162	2.224	0.05
P. zmian	9.770	9.529	0.282	n.i.
P. dozn. opieki i oparcia	13.201	13.589	-0.534	n.i.
P. poniżania się	1.655	4.906	-4.128	0.001
P. uległości	13.029	12.455	0.860	n.i.
Skala samoakceptacji	8.266	7.990	0.513	n.i.
Całk. liczba przymiot.	72.014	76.189	-1.436	n.i.

Wszystkie obliczenia wykonywano na wynikach surowych.

1973; Horney, 1978), założono, że pacjenci leczeni z rozpoznaniem nerwicy uzyskają wyniki znacząco niższe niż osoby zdrowe (tzn. nie szukające pomocy psychologicznej). W tabeli 9 przedstawiono wyniki uzyskane w Skali Samoakceptacji przez 30 pacjentów leczonych z powodu nerwicy w klinice nerwic i poradni zdrowia psychicznego. Obok zamieszczono analogiczne wyniki uzyskane przez grupę osób zdrowych. Otrzymane dane pozwalają na wyciągnięcie wniosku o wysokiej trafności skali.

Niezależnie od danych empirycznych można wskazać również inne argumenty przemawiające za trafnością Testu Przymiotników w jego obecnej postaci. Jednym z nich może być dość duża homogeniczność skal wchodzących w jego skład. Jak wiadomo, wysoka homogeniczność narzędzia uważana jest za wskaźnik jego trafności teoretycznej (Brzeziń-

Tabela 9. Poziom samoakceptacji

Osoby badane	M	SD	t	p
Pacjenci	1.917	3.616	-9.008	.001
Zdrowi	8.125	5.273		

Średni wynik pacjentów z rozpoznaniem nerwicy wyrażony w jednostkach T wyniósł 35.167 przy $SD = 7.679$.

ski, 1978). Podobnie zresztą można potraktować wysokie współczynniki stabilności skal (por. tabela 6). Duża stabilność wyników w poszczególnych skalach pozwala przypuszczać, że skale te mierzą nie chwilową postawę wobec badania, ale określone, stałe cechy osobowości.

To, co powiedziano wyżej, nie wyczerpuje rzecz jasna problemu trafności testu. Niezwykle pożądaną rzeczą byłoby włączenie się do badań nad jego trafnością psychologów praktyków, potencjalnych użytkowników narzędzia.

UWAGI KOŃCOWE

Przedstawione wyżej wyniki badań pozwalają stwierdzić, że Test Przymiotników — w proponowanej tutaj postaci — jest rzetelnym i trafnym narzędziem pomiaru szeregu cech osobowości (a dokładniej: osobowościowych korelatów pewnych potrzeb psychicznych). Opracowane dla polskiej populacji normy w połączeniu z nowymi, zweryfikowanymi kluczami powinny pozwolić na stawianie dokładniejszej, bardziej trafnej diagnozy a tym samym ułatwiać wybór metody postępowania z konkretnym pacjentem. Co więcej, możliwość wielokrotnego powtórzenia badania u tej samej osoby (jak już wspomniano, wypełnienie testu zabiera przeciętnemu badanemu nie więcej niż 15—20 minut, a zatem nie jest męczące) wydaje się predystynować to właśnie narzędzie do kontroli przebiegu psychoterapii.

Otwarta pozostaje w dalszym ciągu kwestia nazwy, gdyż narzędzie zaprezentowane tutaj nie jest już w zasadzie Testem Przymiotników

Tabela 10. Korelacje skal Testu Przymiotników Gougha i Heilbruna z odpowiednimi skalami Testu Przymiotników

Nazwa skali	<i>r</i>
P. osiągnięć	0.79
P. dominacji	0.84
P. wytrwałości	0.88
P. rozumienia siebie i innych	0.68
P. opiekowania się innymi	0.83
P. afiliacji	0.58
P. kontaktów heteroseksualnych	0.64
P. uzewnętrzniania się	0.56
P. autonomii	0.36
P. agresji	0.80
P. zmian	0.38
P. doznawania opieki i oparcia	0.35
P. poniżania się	0.70
P. uległości	0.72

(ACL) H. G. Gougha i A. B. Heilbruna. Ma ono wprawdzie wspólną z tym ostatnim podstawę teoretyczną, identyczna też była procedura konstrukcji skal, inny jest jednakże zestaw przymiotników tworzących test, dodana została nowa skala, do wszystkich skal opracowano nowe klucze i polskie normy. Wszystko to stanowi chyba wystarczające uzasadnienie propozycji, aby w praktyce ograniczać się jedynie do stosowania nazwy Test Przymiotników.

Ze względu na to, iż spora liczba badań naukowych (prace magisterskie, doktorskie) opierała się na „starej” wersji testu (tzn. wykorzystywała klucze i normy amerykańskie), chciałbym na zakończenie, gwoli ciekawości, przytoczyć współczynniki korelacji skal Testu Przymiotników z odpowiednimi skalami Testu Przymiotników (ACL) H. G. Gougha i A. B. Heilbruna (wersja 1 — por. załącznik 2). Pozwoli to być może spojrzeć pod nieco innym kątem na uzyskiwane wyniki i wyciągane na ich podstawie wnioski (tab. 10).

ZAŁĄCZNIKI

ZAŁĄCZNIK 1

Wykaz skal Testu Przymiotników (ACL) H. G. Gougha i A. B. Heilbruna

Nr	Symbol skali	Nazwa skali
1.	No. Ckd	Całkowita liczba wybranych przymiotników.
2.	Df	Nastawienie obronne — siła postawy i zachowania zmierzającego do wytkniętego celu.
3.	Fav	Liczba przymiotników pozytywnych — liczba pozytywnych przymiotników użytych przez badanego do opisu siebie.
4.	Unfav	Liczba przymiotników negatywnych — liczba negatywnych przymiotników użytych przez badanego do opisu siebie.
5.	S-Cfd	Zaufanie do siebie samego.
6.	S-Cn	Samokontrola.
7.	Lab	Labilność.
8.	Per Adj	Przystosowanie psychologiczne.

Skale potrzeb

9.	Ach	Potrzeba osiągnięć — dążenie do osiągnięcia znaczenia społecznego.
10.	Dom	Potrzeba dominacji — dążenie do obejmowania ról kierowniczych, kontrolowania innych i posiadania na nich wpływu.
11.	End	Potrzeba wytrwałości — dążenie do wytrwania przy każdym podjętym przedsięwzięciu.
12.	Ord	Potrzeba porządku — położenie szczególnego nacisku na porządek, organizację i planowanie podejmowanych zadań.
13.	Int	Potrzeba rozumienia siebie i innych — potrzeba

- rozumienia przyczyn własnego zachowania i zachowania innych ludzi.
14. Nur Potrzeba opiekowania się innymi — podejmowanie aktywności wzbogacającej materialnie bądź emocjonalnie innych ludzi.
 15. Aff Potrzeba afiliacji — poszukiwanie i podtrzymywanie przyjacielskich związków z wieloma ludźmi.
 16. Het Potrzeba kontaktów heteroseksualnych — poszukiwanie towarzystwa osób płci przeciwnej i czerpanie z relacji tego typu satysfakcji emocjonalnej.
 17. Exh Potrzeba uzewnętrzniania się — zachowywanie się w taki sposób, aby zwrócić na siebie uwagę innych ludzi.
 18. Aut Potrzeba autonomii — działanie niezależne od opinii innych ludzi, a także od społecznych wartości i oczekiwań.
 19. Agg Potrzeba agresji — podejmowanie działań mających na celu urażenie innych ludzi, czy też sprawienie im przykrości.
 20. Cha Potrzeba zmian — poszukiwanie nowych sytuacji, unikanie rutyny.
 21. Suc Potrzeba doznawania opieki i oparcia — poszukiwanie i zabieganie o sympatię, ciepło i emocjonalne oparcie u innych ludzi.
 22. Aba Potrzeba poniżania się — wyrażanie poczucia niższości przez samokrytycyzm, poczucie winy i niezaradność społeczną.
 23. Def Potrzeba uległości — poszukiwanie w relacjach z ludźmi ról podległych.
 24. Crs Gotowość do poszukiwania pomocy u innych ludzi.

ZAŁĄCZNIK 2

Polskie tłumaczenia Testu Przymiotników (ACL) H. G. Gougha i A. B. Heilbruna

1. Test Przymiotnikowy ACL H. G. Gougha i A. B. Heilbruna w autoryzowanym i uzgodnionym z autorem przekładzie Zenomeny Płużek. (Wersja używana m.in. w Instytucie Psychoneurologicznym w Warszawie).

2. Test Przymiotników — The Adjective Check List. Gough H. G. i Heilbrun A. B. W autoryzowanym tłumaczeniu: Płużek Z., Niewiadomski M., Ewczyński E., Jakubowski J. (Wersja używana w Instytucie Psychoneurologicznym w Warszawie, w Instytucie Psychologii UAM w Poznaniu, na Oddziale Nerwicy Kliniki Psychiatrycznej AM w Poznaniu).

3. Test Przymiotnikowy: The Adjective Check List. H. G. Gough i A. B. Heilbrun. W autoryzowanym przekładzie J. S. Jakubowskiego (1966). Konsultacja: Z. Płużek, E. Ewczyński, M. Niewiadomski. Przekład poprawiony (1977). (Wersja używana, m.in., w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie).

4. H. G. Gough i A. B. Heilbrun. Lista przymiotników (The Adjective Check List). Tłumaczył J. S. Jakubowski. (Wersja używana, m.in., przez Zakład Psychologii Klinicznej UJ w Krakowie i Pracownię Informatyki Medycznej Kliniki Gastroenterologii Śląskiej Akademii Medycznej).

Wykaz różnic między poszczególnymi wersjami testu (pierwsza cyfra odpowiada numerowi danego przymiotnika na liście przymiotników; cyfry w nawiasach oznaczają numery wersji testu, w których dany przymiotnik został użyty — patrz wyżej).

3. łatwo się przystosowuje (1,4), umie się przystosować (2,3)
4. afektowany (1) szukający przygód (2,3), afektywny (4)
6. czuły (1,4), serdeczny (2,3)
13. umiejący doceniać (1), umiejący docenić (2, 3, 4)
21. zgryźliwy (1, 2, 4), zgorzkniały (3)
28. rozważny (1), uważny (2,3), poważny (4)
32. kurtuazyjny (1,4), cywilizowany (2), dobrze wychowany (3)
34. zręczny (1,4), bystry (2,3)
38. lubiący się żalić (1), uzalający się (2,4), narzekający (3)
45. mający wzgląd na innych (1), rozważny (2,3), mający wzgląd na drugich (4)
55. zuchwały (1,4), śmiały (2,3)
57. zajmuje postawę obronną (1), zajmujący postawę obronną (2,3,4)
58. rozważny (1,4), roztropek (2,3)
60. niezawodny (1,2,3), niezadowolony (4)
66. nieporządkny (1,3,4), nieporadny (2)
67. niezadowolony (1,3,4), niezawodny (2)
80. entuzjastyczny (1,4), entuzjasta (2,3)
85. bojaźliwy (1,4), strachliwy (2,3)
98. drobiazgowy (1,4), pedant (2), kapryśny (3)
113. uczciwy (1,2,3), pocciwy (4)
118. z fantazją (1,4), z wyobraźnią (2,3)
152. złośliwy (1,3,4), psotnik (2)
136. twórczy (1,4), wynalazczy (2,3)
142. zawsze ma czas (1), zawsze na czas (2,3,4)
152. złośliwy (1,3,4), psotnik (2)
161. przykry (1,4), przykry we współżyciu (2,3)
168. mówiący wszystko bez ogródek (1,2,3), mówiący bez ogródek (4)
172. wyróżniający się (1,4), chcący się wyróżniać (2,3)
182. pochlebca (1,4), chwający się (2), chwający (3)
184. uprzedzający (1,4), uprzedzający się (2,3)
185. nieobecny (1,4), zaabsorbowany (2,3)
186. postępowy (1,2,3), podstępny (4)
189. dziwny (1,4), ekscentryczny (2), dziwaczny (3)
207. samotnik (1,4), odosobniający się (2,3)
208. nieugięty (1,4), sztywny (2,3)
209. krzepki (1,4), pełen wigoru (2,3)
210. niegrzeczny (1,4), szorstki (2,3)
213. wierzy we własne siły (1,4), ma zaufanie do siebie (2,3)
214. opanowany (1,2,3), nieopanowany (4)
215. zdolny do wyrzeczeń (1,4), zaprzecza swej wartości (2,3)
217. agresywny w stosunku do siebie (1,4), karzący siebie (2,3)
218. dba o siebie (1), poszukujący uznania (2), myśli o sobie (3,4)
224. lubieżny (1,4), erotycznie atrakcyjny (2,3)
229. złośliwy (1,4), przebiegły (2,3)
230. trwożliwy (1,4), nieśmiały (2,3)
231. milczący (1,4), mało mówny (2,3)
236. przebiegły (1,4), chytry (2,3)
237. zadowolony z siebie (1,3,4), zadowolony (2)
243. bez zasad (1), bez kręgosłupa (2,3,4)
245. mężny (1,3,4), udaje mężnego (2)
250. flegmatyczny (1,4), trudno go zdenerwować (2,3)
254. sugestywny (1), sugestywny (2,3,4)
255. ponury (1,3,4), gniewny (2)

- 258. umiejący się wczuwać (1), wczuwający się (2,3,4)
- 265. doskonali (1,4), głęboki (2), dokładny (3)
- 268. nieśmiały (1,4), bojaźliwy (2,3)
- 271. twardy (1,4), nieustępliwy (2,3)
- 273. nie wzrusza się łatwo (1), nieczuły (2), naturalny (3), nieefektywny (4)
- 281. nieprzyjazny (1,2,3), nieprzyjemny (4)
- 283. nieinteligentny (1,4), mało inteligentny (2,3)
- 291. serdeczny (1,4), o gorącym sercu (2,3)

ZAŁĄCZNIK 3

Instrukcja dostarczona osobom dobierającym przymiotniki do Skali samoakceptacji
(S-ac)

Z dostarczonej listy 300 przymiotników wybierz wszystkie te przymiotniki, które opisują osobę w pełni akceptującą siebie. Osoba taka ma pozytywny obraz siebie samej, wierzy, że jest zdolna radzić sobie z trudnościami, jakie niesie ze sobą życie. Nie uważa siebie za kogoś gorszego od innych ludzi, czuje się im równa. Ma świadomość swoich własnych emocji i uczuć, choć nie znaczy to, że im ulega. Jest pogodzona z tym, że są w niej różne uczucia, nawet te, które inni uważają za złe, wstrętne czy też groźne. Jest otwarta na zmiany. Akceptuje siebie taką, jaką jest, i nie odrzeka się żadnego ze swych rzeczywistych motywów działania.

Jeśli uznasz któryś z przymiotników za opisujący taką właśnie osobę — postaw przy nim znak +; jeżeli z kolei uznasz, że któryś z przymiotników opisuje cechy dokładnie odwrotne do cech wymienionych wyżej — postaw przy nim znak —.

BIBLIOGRAFIA

- Brzeziński J., *Elementy metodologii badań psychologicznych*, Warszawa 1978.
- Edwards A. L., *The measurement of personality traits by scales and inventories*, New York 1970, Holt, Rinehart and Winston Inc.
- Gough H. B., Heilbrun A. B., *The adjective checklist: Manual*, 1965, Consulting Psychologist Press.
- Horney K., *Nerwica a rozwój człowieka*, Warszawa 1978.
- Kępiński A., *Psychopatologia nerwic*, Warszawa 1973.
- Magnusson D., *Wprowadzenie do teorii testów*, Warszawa 1981.
- Maslow A., *Motivation and personality*, New York 1970, Harper.
- Motyka M., Pajor Z., Golańska Z., Kabat Z., *Charakterystyka osobowości przy- szłych pielęgniarzek na podstawie badań inwentarzem CPI*, „Przegląd Psychologiczny”, 1980, XXIII, 2, s. 333—345.
- Pawłowska B., *Zasady lingwistycznej adaptacji metod kwestionariuszowych*, [w:] Paluchowski J. (red.), *Z zagadnień diagnostyki osobowości*, Wrocław 1983.
- Pluzek Z., *Program własnych badań*, [w:] Łazowski J. (red.), *Problemy psychosomatyczne w chorobie wrzodowej żołądka i dwunastnicy*, Warszawa 1978.
- Rogers C. R., *On becoming a person*, Boston 1961.
- Sprawozdanie z konferencji: Narzędzia diagnozy w praktyce psychologicznej*, „Nowiny Psychologiczne”, 1983, 2(9).
- Zawadzki B., *Wstęp do teorii osobowości*, Warszawa 1970.